

Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης
Τμήμα Μουσικών Σπουδών

Χαρίλαος Ταλιαδώρος

Άρχων Πρωτοψάλτης της Ιεράς Αρχιεπισκοπής
Κωνσταντινουπόλεως και Πρωτοψάλτης του Καθεδρικού
Ι.Ν. της του Θεού Σοφίας Θεσσαλονίκης

Τιμητική Εκδήλωση για τα 70 χρόνια πρωτοψαλτείας

Θέρμη, 7 Μαρτίου 2012

Πρακτικά

Θεσσαλονίκη, 2014

Φωτογραφία στο εξωφύλλο: Ο πολυέλαιος στον Καθεδρικό Ι.Ν. της του Θεού Σοφίας Θεσσαλονίκης

Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης
Τμήμα Μουσικών Σπουδών

Χαρίλαος Ταλιαδώρας

Άρχων Πρωτοψάλτης της Ιεράς Αρχιεπισκοπής
Κωνσταντινουπόλεως και Πρωτοψάλτης του Καθεδρικού
Ι.Ν. της του Θεού Σοφίας Θεσσαλονίκης

Τιμητική Εκδήλωση για τα 70 χρόνια πρωτοψαλτείας
Θέσμη, 7 Μαρτίου 2012

Πρακτικά

Επιμέλεια: Μαρία Αλεξάνδρου και Εμμανουήλ Γιαννόπουλος,
σε συνεργασία με τους Δημήτριο Αδάμο και Δημοσθένη Σπανουδάκη

Θεσσαλονίκη, 2014

Πρακτικά Τιμητικής Εκδήλωσης

Χαρίλαος Ταλιαδώρας

Άρχων Πρωτοψάλτης της Ιεράς Αρχιεπισκοπής Κωνσταντινουπόλεως και
Πρωτοψάλτης του Καθεδρικού Ι.Ν. της του Θεού Σοφίας Θεσσαλονίκης.
Τιμητική εκδήλωση για τα 70 χρόνια πρωτοψαλτείας

Επιμέλεια και σχεδίαση ηλεκτρονικού βιβλίου: Μαρία Αλεξάνδρου, Εμμανουήλ Γιαννόπουλος

Επιμέλεια/παραγωγή του DVD της Τιμητικής Εκδήλωσης: Δημήτρης Αδάμος

Επιμέλεια φωτογραφικού υλικού της Τιμητικής Εκδήλωσης: Δημοσθένης Σπανουδάκης

Ηλεκτρονική δημοσίευση του Τμήματος Μουσικών Σπουδών του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου
Θεσσαλονίκης, Ομάδα Παλαιογραφίας Βυζαντινής Μουσικής

<http://byz.web.auth.gr/drupal/>

© Copyright 2014, Τμήμα Μουσικών Σπουδών του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης και οι
συγγραφείς

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

<i>Πρόλογος</i>	7
<i>Πρόγραμμα της Τιμητικής Εκδήλωσης</i>	9
<i>Χαιρετισμός – Ευαυθία Νίκα-Σαμφών</i>	11
Εισηγήσεις :	
<i>Μαρία Αλεξάνδρου – Ο Άρχων Πρωτοψάλτης Χαρίλαος Ταλιαδώρας, ένας κορυφαίος εκπρόσωπος της Βυζαντινής Ψαλτικής στη σύγχρονη εποχή.</i>	15
<i>Εμμανουήλ Γιαννόπουλος – Το εκδοτικό και δισκογραφικό έργο του Χαριλάου Ταλιαδώρα.</i>	31
<i>Αντώνιος Κωνσταντινίδης – Χαρίλαος Ταλιαδώρας, ο δάσκαλος.</i>	35
<i>Πέτρος Παπαεμμανουήλ – Χαρίλαος Ταλιαδώρας, ο χοράρχης.</i>	41
<i>Χρυσόστομος Σταμούλης – Τέχνη και καλλιτέχνης στην εκκλησιαστική μουσική.</i>	45
Φωτογραφικό υλικό από την Τιμητική Εκδήλωση - Δημοσθένης Σπανουδάκης	49
Επίμετρο:	
<i>Χαρίλαος Ταλιαδώρας – «Να τη φυλάξετε τη βυζαντινή μουσική, σαν κόρη οφθαλμού».</i> <i>Λόγος παραινετικός προς τους νέους μουσικούς.</i>	67
<i>Χαρίλαος Ταλιαδώρας – «Βυζαντινό Ορατόριο», α' έκδοση.</i>	71

Το εκδοτικό και δισκογραφικό έργο του Χαριλάου Ταλιαδώρου

Εμμανουήλ Γιαννόπουλος
Λέκτορας Τ.Μ.Σ. του Α.Π.Θ.

Ο πρωτοψάλτης Χαρίλαος Ταλιαδώρος, χαρισματικός, ηδύφθογγος και βαθύς γνώστης της ψαλτικής, εκτελεστής και διδάσκαλος, δημιουργός και χοράρχης, παγκόσμιος πρεσβευτής της τέχνης που υπηρετεί με θαυμαστή ποιότητα και αντοχή για πάνω από 70 χρόνια. Το χάρισμα και η μουσικότητα αντίληψή του δεν μπορούσε παρά να αποτυπωθεί και σε εκδόσεις, όπου θησαυρίστηκε η προσωπική του προσέγγιση στα διάφορα και πολυποίκιλα είδη και γένη της εκκλησιαστικής μουσικής, όπως αυτή διαμορφώθηκε από τους δασκάλους του και από την ασματική παράδοση που πλούσια τροφοδότησε το έργο του.

Ξεκινώντας το 1964 με την πρώτη έκδοση της *Επίτομης Λειτουργίας* του, δίνει το στίγμα: δηλώνει πρωτίστως ότι η μελοποιητική του συμβολή σφραγίστηκε από την μαθητεία του στον πρωτοψάλτη της Μεγάλης του Χριστού Εκκλησίας Κωνσταντίνο Πρίγγο († 1964), έναν από τους καλλιφωνότερους πρωτοψάλτες του 20ου αιώνα, αλλά ταυτόχρονα τολμά να εκφράσει και την προσωπική του πεποίθηση ότι μπορεί να συντελεστεί πρόοδος σε πλευρές της ψαλτικής, καταθέτοντας την δική του πρόταση. Ακολουθούν άλλα έργα του: *Ο Ακάθιστος Ύμνος*, το *Πρότυπον Αναστασματάριον*, το *Τριάδιον*, το *Ειρημολόγιον Καταβασίων*, οι *Ακολουθίες Γάμου-Βαπτίσματος-Νεκρώσιμος*, οι *Αργές δοξολογίες*, ο *Εσπερινός* και *Η Αγία και Μεγάλη Εβδομάς*. Όλα αυτά τα έργα στα οποία αποτυπώνεται η δική του εκτελεστική συμβολή ανατυπώνονται και κυκλοφορούν αργότερα και σε Β', Γ', Δ' εκδόσεις, επηυξημένα. Για την υλοποίηση του έργου αυτού συνεργάζεται με διακεκριμένους μουσικούς, όπως τον μακαριστό Άρχοντα Μουσικοδιδάσκαλο του Οικουμενικού Πατριαρχείου Αβραάμ Ευθυμιάδη που αρχικά χειρογράφησε και επιμελήθηκε το *Αναστασματάριον* του τιμώμενου σήμερα πρωτοψάλτη, ενώ ο μαθητής του, επίσης πρωτοψάλτης κ. Πασχάλης Μάνος καλλιγραφεί και επιμελείται άλλες εκδόσεις του. Και πάντα στους προλόγους των εκδόσεων, ο Χαρίλαος Ταλιαδώρος μνημονεύει τους δασκάλους του, Χριστόφορο Κουτζουράδη και Κωνσταντίνο Πρίγγο, και την πατριαρχική ασματική παράδοση που τον εμπνέει και επιθυμεί να αποτυπώσει. Στις μελοποιήσεις του παρουσιάζεται να ενδιαφέρεται ιδιαίτερα για την νοηματική απόδοση των ύμνων, τους επιτυχείς τονισμούς και χωρισμούς των φράσεων, την μελωδική ισορροπία και την σοβαρή και ιεροπρεπή λατρευτική απόδοση. Και ασφαλώς, πολλοί συνεχιστές του «τελευταίου των μεγάλων» (όπως από πολλούς χαρακτηρίζεται ο τιμώμενος), και μάλιστα οι πολυπληθείς μαθητές του, μελετούν το ειδοθέν έργο του, ψάλλουν από αυτό και ανιχνεύουν τα ψήγματα της τέχνης του.

Αλλά εκεί όπου η συμβολή του Χαριλάου Ταλιαδώρου είναι, πιστεύω, ακόμη μεγαλύτερη, είναι η απαθανάτιση της τέχνης του σε ηχογραφήσεις δημοσιευμένες, είτε ήδη από την δεκαετία του 1960 σε δίσκους βινυλίου 45 ή 33 στρωφών, είτε αργότερα σε κασέτες, και βέβαια τα τελευταία χρόνια σε ψηφιακούς δίσκους (CDs).¹ Η απαράμιλλη φωνητική του ηδύτητα και η εντελής γνώση της μουσικής επιστήμης τον έκαναν από της πρώτης νεότητός του γνωστό και περιζήτητο πρωτοψάλτη του οποίου το τάλαντο αποτυπώθηκε σε σχεδιασμένες ηχογραφήσεις, κυκλοφόρησε, διαδόθηκε και έτερψε ώτα και καρδιές. Κάλυψε με τις ηχογραφήσεις αυτές μέγα μέρος των εκκλησιαστικών ακολουθιών, της οκταηχίας, των Περιστατικών λεγομένων ακολουθιών, αλλά και δυσκολότατα και εντεχνότατα κορυφαία μέλη σε ιστορικές και υποδειγματικές εκτελέσεις, όπως οι καλοφωνικοί ειρμοί σπουδαίων μελοποιών του

¹ Αναλυτική καταγραφή των ηχογραφήσεων του Χαριλάου Ταλιαδώρου έχει αποπειραθεί να παρουσιάσει ο κ. Ιωάννης Μπουλμπουτζής στην ιστοσελίδα www.analogion.com/forum/ και συγκεκριμένα εδώ: <http://analogion.com/forum/showthread.php?t=16390>, μια καταγραφή στην οποία στηρίχθηκε και η παρούσα αναφορά (θερμές ευχαριστίες στον εκπονήσαντα αυτήν).

18ου αιώνα (του Πέτρου Μπερεκέτη και του πρωτοφάλη Δανιήλ), στην εκπληκτική σειρά ηχογραφήσεων *Μνημεία Εκκλησιαστικής Μουσικής*.

Επειδή όμως ο φυσικός χώρος της ψαλτικής είναι πάντα ο ορθόδοξος ναός, πρέπει να αναφερθεί εδώ ότι, εκπληκτικής εκτελεστικής δεινότητας είναι και οι ζωντανές ηχογραφήσεις του από πλήθος φιλομούσων ήδη από την δεκαετία του 1960 ως λαμπαδαρίου, με πρωτοφάλη τον αείμνηστο μέγιστο Θρασύβουλο Στανίτσα, το 1962 στην Αγία Σοφία Θεσσαλονίκης και το 1968 στην Χρυσοσπηλιώτισσα των Αθηνών. Ειδικά η τελευταία ηχογράφιση που τώρα πια είναι δημοσιευμένη σε οπτικό δίσκο, αναφέρεται συχνά ως «ο εσπερινός του αιώνα», και κυκλοφορούσε επί πολλά χρόνια σε κασέτες (προ της ψηφιακής εποχής) ως υψηλότετου επιπέδου φωνητική τέχνη, δύο κορυφαίων αντιπροσώπων της Ψαλτικής. Άλλες ζωντανές ηχογραφήσεις του Χαριλάου Ταλιαδώρου βρίσκονται σταδιακά, ψηφιοποιούνται και διανέμονται και μέσω διαδικτύου πια τα τελευταία χρόνια εις κοινόν όφελος. Ξεχωρίζουν εκείνη στο ναό της Παναγίας του Πέραν στην Κωνσταντινούπολη το 1962 (Εσπερινός Κυριακής του Παραλύτου) με λαμπαδάριο τον πατριαρχικό δομέστικο Δημοσθένη Παϊνόπουλο, καθώς και της επόμενης ημέρας στον Άγ. Δημήτριο Ταταούλων, μια άλλη στην Αθήνα με τον Θεοφάνη Καπαρό (15-5-1966), και πλήθος άλλες που πυκνώνουν την δεκαετία του 1970 και εξής, καθώς και από τεχνικής πλευράς υπήρχε μεγαλύτερη ευχέρεια ηχογραφήσεων. Και είναι πολλοί που μέχρι σήμερα απαθανατίζουν συστηματικά το απόσταγμα της πείρας και της τέχνης του δασκάλου, αλλά και την θαυμάσια φωνητική του ικανότητα στην ένατη δεκαετία της ζωής του (πραγματικά, ένα φαινόμενο!).

Στις δε 5-11-2001 έψαλε στον Μητροπολιτικό ναό Αθηνών ως λαμπαδάριος, με πρωτοφάλη τον Άρχοντα πρωτοφάλη του Οικουμενικού Πατριαρχείου Λεωνίδα Αστέρη, μια θαυμάσια λειτουργική συνύπαρξη δύο ψαλτικών «γιγάντων», στα πλαίσια του Α' Ψαλτικού Συνεδρίου του Ιδρύματος Βυζαντινής Μουσικολογίας της Εκκλησίας της Ελλάδος. Κοντά σε αυτά θα πρέπει να μνημονεύσουμε αναρίθμητες ραδιοφωνικές και τηλεοπτικές εκπομπές, συνεντεύξεις και αφιερώματα, συναυλίες στην Ελλάδα και στο εξωτερικό (ΗΠΑ, Καναδά, Αυστραλία, Γερμανία, Αγγλία, Γαλλία, Πολωνία, κ.α.), συνεργασία με τον Μιχάλη Αδάμη για την παρουσίαση του έργου του τελευταίου «Βυζαντινά Πάθη» (πρώτη εκτέλεση στη Θεσσαλονίκη: Ροτόντα 10-4-1968) αλλά και ζωντανές ηχογραφήσεις μουσικών εκδηλώσεων, συναυλιών, και φυσικά του συνθετικού του έργου «Ορατόριο, Αποκάλυψη του Ιωάννου».

Επιστέγασμα δε της έγνοιας του τιμωμένου για την διατήρηση και διάσωση των φωνητικών μνημείων της ψαλτικής τέχνης είναι η τελευταία (2011) δημοσιευμένη σπουδαιότατη και μνημειακή ηχογράφιση μελών κατά την παράδοση του διδασκάλου του Κωνσταντίνου Πρίγγου, μια ηχογράφιση όπου επιθυμεί και καταφέρει να απαθανατίσει αυτά που δύσκολα γράφονται ακόμη και με την τελειότατη ψαλτική σημειογραφία: την ψαλτική ερμηνεία και προφορική παράδοση μιας ολόκληρης εποχής η οποία αντανάκλα ευθέως την παλαιότερη ψαλμωδία του 19ου αιώνα.

Άρχων πρωτοφάλη, μετά από μια τόσο παραγωγική ζωή, τέτοιο έργο και υψηλή παρακαταθήκη, σας ευχαριστούμε και σας συγχαίρουμε για όσα έως σήμερα αξιωθήκατε να προσφέρετε στην ψαλτική. Τα μουσικά σας κείμενα και οι υποδειγματικές σας εκτελέσεις, όλοι οι αγώνες που δώσατε και δίνετε για την προβολή και διάδοσή της, έχουν ήδη πάρει την θέση που τους αξίζει στην ιστορία της εκκλησιαστικής μουσικής. Μια θέση περίοπτη! Η συστηματική μελέτη του έργου αυτού θα αποτελεί επί μακρόν πεδίο έρευνας και μάθησης. Και εσείς γραφήκατε με χρυσά γράμματα ως μέγας ψαλμωδός και διάκονος της μουσικής τέχνης επί 70 και πλέον έτη! Ευχόμαστε ολόψυχα συνέχεια της προσφοράς σας!

Εκδόσεις έντυπες

Πρότυπον Αναστασματάριον (Θεσσαλονίκη 1976, 2η έκδοση «βελτιωμένη»: Θεσσαλονίκη 2001).
Επίτομος Λειτουργία (Θεσσαλονίκη 1972, 5η έκδοση 2003 «βελτιωμένη μετά προσθήκης νέων μαθημάτων»: Θεσσαλονίκη 2003).
Νέο Ειρηολόγιο Καταβασιών του όλου Ενιαυτού Αργό και Σύντομο (Θεσσαλονίκη 1994).
Τριώδιον περιέχον Δοξαστικά και Ιδιόμελα της Αγίας και Μεγάλης Τεσσαρακοστής (Θεσσαλονίκη 2000).
Η Αγία και Μεγάλη Εβδομάς (Θεσσαλονίκη 1998).
Ο Ακάθιστος Ύμνος (Θεσσαλονίκη, 3η έκδοση βελτιωμένη»: Θεσσαλονίκη 2004).

Υπάρχουν ακόμη δύο βιβλία σε τελική μορφή, τα οποία κυκλοφορούν από χέρι σε χέρι:

Αργές δοξολογίες, Θεσσαλονίκη 1989, και,
Ακολουθία του Εσπεριού, Θεσσαλονίκη 1996,
όπου επίσης αποτυπώνεται η εκτέλεση κλασικών παλαιών μελών από τον Χαρ. Ταλιαδώρο.

Ηχογραφήσεις

ΔΙΣΚΟΙ ΒΙΝΥΛΙΟΥ 45 ΣΤΡΟΦΩΝ (Columbia 1966)

Εις το μνήμα σε επεζήτησεν - Άξιον εστίν, Κ. Πριγγου, Ήχ. πλ. α' («σπάθιον μέλος»)
Ερχόμενος ο Κύριος - Η αμαρτωλός.

ΔΙΣΚΟΙ ΒΙΝΥΛΙΟΥ 33 ΣΤΡΟΦΩΝ

Μεγάλη Εβδομάς
Θεία Λειτουργία, με τον π. Κωνσταντίνο Βαμβίνη.

ΚΑΣΕΤΕΣ

ΟΡΘΟΣ (οι οκτώ ήχοι σε ανεξάρτητη κασέτα ο καθένας)

ΟΚΤΩΗΧΟΣ (οκτώ κασέτες, μία για κάθε ήχο από τα εξαποστειλάρια έως το τέλος της Θ. Λειτουργίας, και μία ένατη ως *Συμπλήρωμα*)

ΓΕΝΙΚΕΣ

- Θεία Λειτουργία (τα περιεχόμενα συμπίπτουν απόλυτα με το βινύλιο της Θ. Λειτουργίας)
- Χριστούγεννα
- Τριώδιο
- Ακάθιστος ύμνος
- Μ. Εβδομάς 1
- Μ. Εβδομάς 2
- Πασχάλιοι
- Πεντηκοστάριο
- Καταβασίες σύντομες
- Μέγας Παρακλητικός Κανών
- Θεοτόκε Παρθένε Οκτώηχο με κράτημα
- Ύμνοι προς την Θεοτόκο - Καλοφωνικοί Ειρημοί - Διάφοροι ύμνοι και κρατήματα τε-ρι-ρεμ
- Αποκάλυψη Ιωάννη - Ορατόριο
- Ψαλμοί Δαβίδ
- Συναυλία στο Hilton
- Συναυλία στα Δημήτρια, έτος 1983
- Συναυλία στα Δημήτρια, έτος 1991
- Γ' Συνάντηση Βυζ. Χορωδιών, Καθεδρικός Ναός Αγ. Σοφίας, 30 Νοεμβρίου 1986.

CDs

Πολλές από τις παραπάνω κασέτες κυκλοφορούν και σε CDs. Εκτός από αυτές υπάρχουν και τα:

Festival d' Art Sacré 1995 (με την πρώτη παρουσίαση του Ορατορίου του «Αποκάλυψη Ιωάννη»).

Νεικρώσιμος - Εξόδιος Ακολουθία, με τον π. Νειτάριο Πάρη.

Ύμνοι της Μεγάλης Εβδομάδος (διανομή από την εφημερίδα «Αγγελιοφόρος», κάποια από τα περιεχόμενα προέρχονται από τον ομώνυμο δίσκο βινυλίου).

Ύμνοι των Χριστουγέννων, της Πρωτοχρονιάς & των Φώτων (διανομή από την εφημερίδα «Αγγελιοφόρος»).

Ακάθιστος Ύμνος, με τον π. Παύλο Ιωσηφίδη (διπλό CD).

Εκκλησιαστικοί Ύμνοι Πεντηκοσταρίου.

Μέγας Παρακλητικός Κανών, με τον π. Παύλο Ιωσηφίδη.

Βυζαντινοί ύμνοι Αγίας και Μεγάλης Εβδομάδος & το τροπάριο της Κασσιανής του Πέτρου Λαμπαδαρίου, *Λατρευτική Εβδομάδα*, 18 Απριλίου 2000.

Παρακλητικός Κανών στην Παναγία Σουμελά.

Ακολουθία της Μεταμορφώσεως, δύο CDs (Εσπερινός & Όρθρος - Θ. Λειτουργία), έκδοση της Ι. Μ. Μεταμορφώσεως του Σωτήρος στο Μήλεσι.

Ο Άρχων Πρωτοψάλτης Θεσσαλονίκης Χαρίλαος Ταλιαδώρος, οφφικιάλος της Μ.τ.Χ.Ε. ερμηνεύει μέλη κατά την αυτήκη παράδοση Κωνσταντίνου Πρίγγου, Άρχοντος Πρωτοψάλτου της Μ.τ.Χ.Ε., *Αποστολική Διακονία* 2011.

Καλοφωνικοί Ειρμοί (CD No 10 της σειράς του Μανώλη Χατζηγιακουμή *Μνημεία Εκκλησιαστικής μουσικής*, Σώμα 20, Καλοφωνικό Ειρμολόγιο).

ΖΩΝΤΑΝΕΣ ΗΧΟΓΡΑΦΗΣΕΙΣ ΣΕ ΩΡΑ ΑΚΟΛΟΥΘΙΑΣ

Ψάλλετε συνετώς τω Θεώ, CD No 2 (από τη Θ. Λειτουργία που ακολούθησε το α' συνέδριο του ΙΒΜ, όπου ψάλλει ως λαμπαδάριος με πρωτοψάλτη τον Λεωνίδα Αστέρη).

Αρχείο Ζωντανών Ηχογραφήσεων No 6 & 7 (ακολουθίες που ψάλλει ως λαμπαδάριος με πρωτοψάλτη τον Θρασύβουλο Στανίτσα).